

Lietuvos sportas kultūrinėje atmintyje: atsiminimų refleksija

Doc. dr. Regina Tamulaitienė, dr. Lauras Grajauskas
Šiaulių universitetas

Santrauka

Straipsnyje, remiantis teorine kultūrinės atminties samprata, nagrinėjama sporto visuomenės atstovų kultūrinės atminties raiška, analizuojami kokybinio tyrimo rezultatai. Tyrimo problema apibrėžiama probleminiu klausimu: kokius kultūrinės atminties požymius konstruoja ir išryškina Lietuvos sportininkų atsiminimų refleksijos? Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti sportininkų atsiminimus apie kūno kultūros ir sporto pokyčių 1990–1992 m. Lietuvoje suvokimą pasitelkus jų patirties kokybinių refleksijų analizę. Tyrimo objektas – kūno kultūros ir sporto istorijos bruožų refleksija sportininkų atsiminimuose. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą remiamasi mokslo darbais, teikiančiais žinių apie politinius, socialinius ir kultūrinius, etinius sporto ypatumus, sportininkų, trenerių, sporto darbuotojų prisiminimais, spausdinta atsiminimų literatūra, visa tai sudarė kokybinių duomenų analizės vienetus. Tyrime naudoti metodai: mokslinės literatūros, dokumentų ir šaltinių studija ir analizė, naratyvinis tyrimas, kokybinė turinio analizė, apklausa.

Atsiminimų kaip sporto atminties tyrimai ir jų analizė parodė, kad refleksijose kūno kultūros ir sporto pokyčiai po 1990 metų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išreikšti kategorijomis „dalyvauti“ „nedalyvauti“, „abejonės“, „problemos“, „politinis aspektas“, „aplinka“, „rėmimas“. Kultūrinės atminties požiūriu vertybinės sporto visuomenės nuostatos, ryškiausiai išreikštos apsisprendime dėl dalyvavimo SSRS rinktinėse, pasireiškios tokiomis kategorijomis kaip „nedalyvauti“, „dalyvauti“, „abejonės“, siejamos su apsisprendimu ir pasirinkimu dėl mėgstamo darbo, veiklos ir su asmeniniais išgyvenimais. Svarbiausia kategorija yra „nedalyvauti“, susidedanti iš tokių subkategorijų kaip „pilietiškumas“, „patriotizmas“, „valios pastangos“, „moralinės nuostatos“, jų teiginiai nusakomi apsisprendimu atstovauti Lietuvos rinktinėms. Tačiau sportininkams buvo svarbūs ir reikšmingi tolesnės sportinės karjeros motyvai, į kuriuos įeina finansiniai, materialiniai, rezultatų siekimo, meistriskumo palaikymo ypatumai, išryškinti kategorijoje „dalyvauti“. Nemažos dalies sportininkų dvejones dėl tolesnio sportinio gyvenimo prasmės ir tęstinumo galimybių atskleidžia kategorija „abejonės“, jos susijusios su tikslo, sporto rezultatų siekiu, laime ir karjera. Laikotarpio sportinės veiklos ir profesinės karjeros galimybių pokyčius išreiškia profesinė karjera, sportinė karjera, kvalifikacija ir kompetencija, įrodančios siekį ir svarbą realizuoti save ir tobulėti profesine prasme.

Raktažodžiai: kultūrinė atmintis, atsiminimų refleksija, kokybinis tyrimas.

Įvadas

Istorinės, kultūrinės, kolektyvinės atminties tematikos Vakarų istoriografijoje pradžia – XX a. 8–9 dešimtmetis. Istoriografijoje žinomos dvi ryškiausios kultūrinės atminties teorijos: vokiškoji ir prancūziškoji (Арнаутова, 2006). Žymiausio tyrinėjimų pradininko prancūzo M. Halbwachso (Хальбвакс, 2007) nuomone, žmogaus atmintis nusakoma daugiau socialiniais ir kultūriniais nei individualiais parametrais, išskiriamos keturios atminties išorinio apibūdinimo sritys: mimikos, daiktinė, kolektyvinė ir kultūrinė. Būtent per kultūrinę atmintį, kaip įvairių kartų jungiamąją grandį, perduodama sukaupta patirtis. Teigiama, kad tik gyva atmintis, tiksliau socialinė atmintis (tai, ką žmonės atsimena), yra praeities suvokimas, o per ją formuojamas kultūrinis identitetas. Atminties samprata tampa susijusi su istorijos samprata. Atmintis, anot M. Halbwachso (Хальбвакс, 2007), yra dabarties kuriama socialinė konstrukcija. Tai reiškia, kad ji suprantama ne kaip atskirų individų atsiminimų suma, o tarsi kolektyvinis šeimos, religijos, socialinės grupės kultūrinis kūrinys, sukurtas per kalbines struktūras, kasdienio gyvenimo praktiką ir visuomenės institucijas. Teorines M. Halbwachso idėjas išplėtojo vokiškos kultūrinės atminties atsto-

vas J. Assmanas (Ассман, 2004), paskelbęs ryšio tarp kultūros ir atsiminimų sampratą ir įvardijęs tai kaip „kultūrinę atmintį“. Jis suformulavo kultūrinės atminties tyrimų uždavinius bei mokslinę kryptį ir pavadino tai „atminties istorija“. Pasak J. Assmano (Ассман, 2004), kultūra atspindi individų ir grupių mąstymo formas, mentalitetą, dvasinėje veikloje per meną, simbolius, ritualus, kalbą, gyvenimo organizavimo formas ir formuoja universalų tarpusavio mąstymo, praktikos ir socialinių institutų sąveikos lauką. Kultūrinę atmintį galima suprasti kaip kultūros (arba kultūrinių) reikšmių aktualizacijos ir perdavimo formą. Tai kartu yra ir apibendrinantis viso „žinojimo“ (žinių) pavadinimas, kuris daro įtaką atskirų socialinių grupių ir visuomenės tarpusavio bendravimo išgyvenimams, veiksams, visai žmonijos gyvenimo praktikai ir kurį iš kartos į kartą būtina kartoti ir išiminti. Kitas prancūziškos kultūrinės atminties istoriografijos atstovas P. Nora (Нора, 1999) sprendžia, kaip išsaugoti Vakarų visuomenės kultūrinį identitetą ir kaip užtikrinti kultūros perimamumo konsensą tarp kartų. Jis suformavo atminties vietų koncepciją. Tokiais jų „simboliniais objektais“ tapo atskiros vietovės, tekstai, meno kūriniai, paminklai, ritualai, simboliai ir tradicijos, kiti atmintį prikaustantys ženklai,

duodantys atsakymus į tai, kas yra Prancūzija, ką reiškia būti prancūzu, kaip tokią sampratą keičia laiko tėkmė. Lietuvoje kultūrinė atmintis pradėta tirti palyginti neseniai ir ši tyrimų sritis yra gana nauja. Daugelis istorikų, sociologų ir kultūrologų kultūrinę atmintį išivaizduoja kaip prisiminimo, atminimo ir minėjimo dermę.

1990 m. politinių pokyčių laikotarpiu žymiausių sportininkų, sporto vadovų prisimenami ir interpretuojami sporto praeities reiškiniai Lietuvos sportui aktualūs iki šiol. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (LTOK) kartu su tuometiniu Lietuvos kūno kultūros ir sporto komitetu, praėjus vos kelioms dienoms po Nepriklausomybės akto paskelbimo, išplatino „Kreipimasi į Lietuvos piliečius ir sporto visuomenę“ (1990), kuriame, atsižvelgiant į situaciją, Lietuvos sportininkams buvo nerekomenduojama dalyvauti SSRS čempionatuose ir ginti SSRS komandų garbę. Šis pareiškimas, iš pirmo žvilgsnio atitinkantis laiko dvasias ir situaciją, turėjo ir antrąją medalio pusę: kaip jautėsi ir elgėsi Lietuvos sportininkai, kai staiga prarado galimybę dalyvauti aukščiausio lygio varžybose? Olimpiniai medaliai, laimėti M. Paulausko, V. Chomičiaus, A. Sabonio, Š. Marčiulionio ir kitų sportininkų sovietmečiu, dabar neatrodo blankesni vien dėl to, kad juos iškovojo atstovaudami SSRS rinktinėi – jie olimpiniai čempionai. Žiūrėdami iš šių dienų pozicijų nesistebime, kad ledo ritulininkas D. Kasparaitis Albervilyje (1992) žaidė NVS (Nepriklausomų valstybių sandraugos), o Turino (2006) žiemos olimpinėse žaidynėse – Rusijos rinktinėje ar kad krepšininkas R. Šiškauskas nuo 2007 m. atstovauja Maskvos CASK (Centriniam armijos sporto klubui). Tačiau 1990 metais Lietuvoje virė kitokios aistros, kurias išreiškė sportininkai, todėl jas prasminga ir svarbu prisiminti, suvokti, analizuoti ir apibendrinti.

Tai leido apibrėžti **mokslinę problemą**: kokius kultūrinės atminties požymius konstruoja ir išryškina Lietuvos sportininkų atsiminimų refleksijos?

Šio straipsnio **tikslas** – išnagrinėti sportininkų atsiminimus apie kūno kultūros ir sporto pokyčių 1990–1992 m. Lietuvoje suvokimą pasitelkus jų patirties kokybinių refleksijų analizę.

Tyrimo metodika

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą buvo remtasi mokslo darbais, teikiančiais žinių apie politinius, socialinius ir kultūrinius, etinius sporto ypatumus (Tamulaitienė, 1999, 2006; Čepaitienė, Butautas,

2006), sportininkų, trenerių, sporto darbuotojų prisiminimais, spausdinta atsiminimų literatūra (Delkus, 1998; Marcinkevičiūtė, 1997; Kalinauskas, 2000; Kavaliauskaitė, Vitkus, 2007), visa tai sudarė kokybinių duomenų analizės vienetus (angl. *unit of analysis*). Tyrime naudota mišrioji tikslinė atranka, nes viename tyrime taikyti keli tyrimo imties sudarymo būdai: apklausoje dalyvavo 2003–2010 m. Šiaulių universiteto kūno kultūros ir sporto edukologijos studijų programos studentai, buvę SSRS sporto komandų ir rinktinių nariai (N = 20), laisvą rašinį „Sportinė karjera“ parengė skirtingų Lietuvos regionų sportininkai, treneriai, sporto darbuotojai (N = 27), naudota atsiminimų literatūra (N = 6). Bendra tyrimo imtis – 53 informantai. Analizuojant atsiminimus taikyta pagrindinė naratyvinio metodo charakteristika, nurodanti, kad tai yra informanto pasakojimas apie savo patyrimą ir išgyvenimus, susijusius su tyrėją dominančiais gyvenimo įvykiais. Naratyvinio duomenų rinkimo metodas gali remtis interviu ir privačiais dokumentais, kuriuos renka informantas asmeniniais tikslais ar tyrėjo prašymu raštu arba žodžiu (Bitinas ir kt., 2008). Informantų atsiminimams nagrinėti taikytas turinio analizės metodas, kurio principais vadovaujantis randami ir identifikuojami leksiniai-semantiniai vienetai (žodis, sakinio dalis, sakinytis ar keli sakiniai, turintys prasmę, reikšmingi tyrimui). Tekstai grupuojami pagal prasmės panašumą ir skirstomi į subkategorijas, o šios – į kategorijas, reprezentuojančias sporto atstovų patirtį, išgyvenimus, nuostatas. Kiekvieno informanto atrinkti teksto, atsižvelgiant į temas, fragmentai perkelti į atskiras lenteles, duomenys grupuoti ir išanalizuoti bei apibendrinti pagal reiškinio suvokimo ar raiškos ypatybių panašumus ir skirtumus, patyrimo ar suvokimo būdų nustatymą ir kitus duomenų analizės žingsnius.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Sporto situacijos Lietuvoje sudėtingumą tiriamuoju laikotarpiu parodo minėtų autorių atsiminimų knygų, sportininkų laisvo rašinio, anketinės apklausos, pokalbių-diskusijų turinys ir analizė. Išnagrinėję informantų atsiminimus (1 lentelė), randame laikmečio specifiką ir jo įtaką sportininkų gyvenimui, apmąstomą sportinę karjerą, aukotą ant nepriklausomybės aukuro.

Žymių sportininkų pozicijos į susidariusią padėtį suponuoja skirtingas nuomones, o apsisprendimas dėl tolesnio dalyvavimo SSRS rinktinėse informantų nuostatose pasireiškė tokiomis kategorijomis: „ne-

Nuostatos dėl kreipimosi į Lietuvos piliečius ir sporto visuomenę

Kategorija	Subkategorija	Teiginio pavyzdys
Nedalyvauti	Patriotiškumas	Jei būsiu reikalingas, atsiradus progai, ginsiu tik Lietuvos garbę (Delkus, p. 15).
	Pilietiškumas	Jei mes skelbiame, kad turime savo valstybę, savo Konstituciją, kad siekiame tarptautinio pripažinimo, tai pirmiausia Lietuvos suverenumą turime pripažinti patys. TSRS rinktinėms jau nebedera atstovauti (Delkus, p. 12).
	Valios pastangos	O apsisprendimas nedalyvauti buvo labai sunkus (Delkus, p. 15).
	Moralinės nuostatos	Kitaip pasielgti neleido sąžinė. Varžybų netrūko, todėl skūstis savo lemtimi nenorėčiau (Delkus, p. 12).
Dalyvauti	Finansinė	Pasitaikius progai, išvykčiau iš tėvynės į užsienio sporto klubą užsidirbti (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 41).
	Meistriškumo palaikymo	Jei aš per sezoną nedalyvausiu bent keturiose penkiose aukšto lygio tarptautinėse regatose, man olimpiadoje nebus ką veikti (Delkus, p. 17).
	Rezultatų siekimo	Dalyvauk. Jei laimėsi, pasiimk ir iškelk Lietuvos vėliavą. Nieko nepažeminsi, nebūsi patsidavėlis (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 42).
Abejonės	Trenerio įtaka	1991 m. buvau Sąjungos rinktinėje, tačiau man buvo liepiama apsispręsti: pasilikti čia visam laikui arba važiuoti į Lietuvą (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 45).
	Ribota laiko	Dėl TSRS čempionatų. Jei mūsų Rytų kaimynai nenaudotų šio fakto propagandos tikslams, tai iki Lietuvos blokados juose būtume galėję ir dalyvauti (Delkus, p. 17).
	Vadybos, socialiniai santykiai	Ar Lietuvos sporto vadovai nepamiršta pirminės pareigos – pasirūpinti, kad aukštos klasės atletas turėtų pakankamai gero lygio varžybų, kurios padėtų išlaikyti tinkamą sportinę formą (Delkus, p. 15).
	Viešumas, socialiniai santykiai	LTOK paskelbus šį pareiškimą, ne vienas sportininkas, treneris prieš televizijos kameras dievagojosi, kaip jie, mylėdami nepriklausomą Lietuvą, be dvejonių atsisako dalyvauti TSRS čempionatuose, o kitą dieną, sutikę LTOK narius, pro dantis košė: ką su mumis darote? (Delkus, p. 12).

dalyvauti“, „dalyvauti“, „abejonės“. Jos išsakomos apsisprendimu, kuriai šaliai atstovauti, išpūdžiais, baime ir išgyvenimais dėl finansinės sporto situacijos, požiūriu į sporto pertvarkos ir vadybos kaitą, bejėgiškumo jausmu ar pasididžiavimo dėl iškovotos nepriklausomybės pojūčiais. Tvirtesnes nuostatas, kategorijoje „nedalyvauti“ išreikštas patriotizmo Lietuvai dvasia, išsakė didesnė dalis informantų, apsisprendusių nebeatstovauti SSRS rinktinėms, o jų pasirinkimą konkretina subkategorijos „pilietiškumas“ (po Kovo 11-osios nusprendžiau ginti tik Lietuvos garbę), „patriotiškumas“ (ginsiu tik Lietuvos garbę) bei „moralinės nuostatos“ (kitaip pasielgti neleido sąžinė). Atsiminimų literatūros, rašinių analizė rodo, kad kiek mažiau informantų manė priešingai, o jų požiūrio esmę išryškina kategorija „dalyvauti“, kuri išreiškiama nuostatomis, siejamomis su „meistriškumo palaikymo“, „finansine“ subkategorijomis (nedalyvauti varžybose <...> reiškia artimiausiu metu baigti sportininko karjerą <...>; tai juk mano darbas, už jį aš gaunu pinigus). Informantams gana svarbu, koks karjeros vertas uždarbis (pasitaikius progai, išvykčiau iš tėvynės į užsienio sporto klubą užsidirbti), dažnai tai išreiškiama „rezultatų siekimo“ (<...> dalyvauk. Jei laimėsi, pasiimk ir iškelk Lietuvos vėliavą) subkategorija, siejama su tikslais, lūkesčių realizavimu, interesų įvairove. Tokie teiginiai iliustruoja sunkų ir sudėtingą žymių sportininkų apsisprendimą dėl sporto karjeros tęstinumo, susijusio su ateities perspektyvomis, konkurencija, meistriškumu. Nemažos dalies informantų refleksijos išreiškia abejojimą dėl dalyvavimo Sovietų Sąjungos rinktinėse. Jų teiginiai apibūdinti kategorija „abejonės“, grindžiamos subkategorijomis „vady-

ba“, „socialiniai santykiai“ ir „trenerio įtaka“ (<...> man buvo liepiama apsispręsti – arba pasilikti čia visam laikui, arba važiuoji į Lietuvą), sąveikauja su siekiamybe patenkinti vidinius motyvus, poreikius ir lūkesčius. Kai kurie refleksijų teiginiai parodo, kad patriotizmo sąvoka, išreikšta pasirinkimu, tarsi susvyruoja renkantis, kuriai šaliai atstovauti (išeiti dabar iš TSRS komandos tolygu padžiauti irklą visam laikui). Sportininkai refleksijose išsako bejėgiškumo jausmą, reiškia susirūpinimą prasta Lietuvos sporto vadyba (Lietuvos sporto vadovai privalo pasirūpinti, kad aukštos klasės atletas turėtų pakankamai gero lygio varžybų), kuri glaudžiai siejama su meistriškumu ir karjera (nedalyvauti varžybose <...> reiškia artimiausiu metu baigti sportininko karjerą ir netekti pragyvenimo šaltinio). Nerekomendavimą dalyvauti SSRS čempionatuose ir ginti SSRS komandų garbę sportininkai suvokė nevienareikšmiškai, dažnai tai tapo problemiška (<...> žodį „nerekomenduojama“ suvokiau kur kas tiesiau – kaip „draudžiama“; tokia „rekomendacija“ skubota). Šie teiginiai rodo pasirinkimo galimybių stoką, sporto vadovų vadybos kompetencijų trūkumus, kai sportininkams nesiuoloma alternatyvų, kur toliau profesionaliai sportuoti, dalyvauti varžybose.

Lietuvos sporto situacijos 1990–1992 m. keblumą ir sudėtingumą ryškiai rodo sportininkų refleksijų teiginiai (2 lentelė), išskirti į kategorijas ir subkategorijas, apibūdinančias sportinės veiklos galimybių pokyčius, sporto visuomenės nuostatas ir poelgius.

Sportinės veiklos galimybių ir pobūdžio kaitoje informantų refleksijos sugrupuotos į dvi kategorijas: „problemos“ ir „politinis aspektas“. Kategorija „problemos“ informantai dažnai neigiamai apibūdi-

Sportinės veiklos galimybių ir pobūdžio kaita

Kategorija	Subkategorija	Teiginio pavyzdys
Problemos	Finansai, bazė, inventorius	Pasitraukusi iš TSRS rinktinės prarandu varžybas, inventorijų, finansinę paramą. Tada dar nesuvokėme, kad, atgaudami nepriklausomybę, prarandame trenerius, sąlygas, finansavimą, keliones, aukojame karjeras (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 43).
	Vadyba	Netvarka sporto sistemoje, kas pusmetį besikeitę treneriai neleido tikėtis aukštų rezultatų (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 42).
	Rezultatai, varžybų sistema	Ir už kitas SSRS čempionate nesužaistas rungtynes žalgiriečiams dar buvo įrašytas pralaimėjimas 0:3, tačiau tvirtai buvo atsakyta, kad Lietuvos futbolą atsiriboja nuo Maskvos (Kalinauskas, p. 147).
Politinis aspektas	Situaciją veikė teigiamai	Per atidarymą Lietuvos olimpinė komanda dėvėjo sportinius kostiumus su gaubtais. Žygiuodami pro organizatorius, išdidžiai atsidengėme veidus. Šis poelgis simbolizavo laisvę. Netvėrėme džiaugsmu. Mes laisvi. Manau, kad sportininkai prie nepriklausomybės „užtvirtinimo“ prisidėjo ne mažiau nei signatarai (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 43).
	Situaciją veikė neigiamai	Jei aš būčiau atstovavusi įtakingos šalies rinktinėi, nebūtų iškilę jokių klausimų (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 45).

na Lietuvos sporto situaciją, sumenkėjusias sporto raiškos galimybes, jų nuostatos išreikštos subkategorijomis „finansai, bazė, inventorius“, išsakomos teiginiais (*Salės priklausė įmonėms, tos įmonės buvo privatizuojamos, salės parduodamos; dar nesuvokėme, kad, atgaudami nepriklausomybę, prarandame trenerius, sąlygas, finansavimą, keliones, aukojame karjeras*). Lietuvai atgavus nepriklausomybę, sportininkai pakliuvo į sudėtingą ir keblią padėtį, kuri įvardyta kategorija „politinis aspektas“. Jų požiūris pagal subkategorijas charakterizuojamas dvejopai: ar politinis aspektas situaciją veikė „teigiamai“, ar „neigiamai“. Nustatyta, kad teigiamą politinės situacijos poveikį informantai pažymėjo daug dažniau (*Sportininkai prie nepriklausomybės „užtvirtinimo“ prisidėjo ne mažiau nei signatarai; <...> išdidžiai atsidengėme veidus. Šis poelgis simbolizavo laisvę. Netvėrėme džiaugsmu; <...> per Europą trispalvę pernešėme ir parodėme, kad esame tauta, verta laisvės ir pagarbos <...> negu neigiamą, išreikštą refleksijų teiginiais (Tai buvo pirmieji metai, kada atstovavome nepriklausomai Lietuvai. Buvome ne-drąsūs, bijojome pasakyti žodį; Rusijos olimpiniam komitetui griežtai užprotestavus, diskvalifikacija buvo panaikinta ir rusams, ir man)*). Lygindami sportininkų pasakojimus, galime nevienareikšmiškai patvirtinti, kad sportas ir politika – neatsiejami, o kategorija „politinis aspektas“ išskiriama kaip gana reikšminga (*dopingo skandalas būtų subliuškęs kaip muilo burbulas, jei aš būčiau atstovavusi įtakingos šalies rinktinėi, o ne Olimpijų žaidynių naujokei Lietuvai*). Tyrinėjant sportininkų prisiminimus nesunku išvelgti, kad sportas yra valstybės politikos įgyvendinimo dalis ir priemonė. Ypač tai ryšku svarbiose tarptautinėse varžybose, kuriose atletai rungtyniauja su savo valstybės vėliava. Tokios nemažos dalies informantų nuostatos atsiminimuose įvardijamos kaip Lietuvos olimpinės komandos problemos. Kategorijos „politinis aspektas“ negatyvią patirtį pa-

grindžiantys teiginiai (*Barselonoje pasijutome tokie mažyčiai, niekam nereikalingi ir neįdomūs*) parodo, kad politinio pokyčio situacijos įtaka sportui buvo didžiulė. Lietuvai tapus nepriklausoma, politiškai brandžia valstybe, ilgainiui pradėjo keistis požiūris į sportininkus, atstovaujančius užsienio šalių komandoms, politiką ir tautinį motyvą pakeitė kontraktų sistema. Sporto veiklos ir profesinės karjeros pasikeitimas po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo analizuojamas 3 lentelėje.

Sportininkų profesinės karjeros ir sporto veiklos pokyčiai

Kategorija	Subkategorija	Teiginio pavyzdys
Karjera	Trenerio karjera	Dalyvauju <...> seminaruose Švedijoje, Anglijoje, Danijoje, Japonijoje, Prancūzijoje. Anglijoje išlaikiau tarptautinę instruktoriaus ir egzaminatoriaus kvalifikaciją, esu tarptautinės klasės teisėjas (Kavaliauskaitė, Vitkus, p. 48).
	Sportinė karjera	Garsiausiems mūsų futbolininkams V. Ivanauskui, A. Narbekovui, V. Sukristovui į Vakarų teko brautis per Maskvą. Tik pabuvoję „Lokomotyvo“ komandoje, jie išvyko į Austriją ir Izraelį (Kalinauskas, p. 148).

Sportininkai, treneriai, sporto darbuotojai, apmąstydami savo patyrimą dėl sportinės veiklos ir profesinės karjeros pokyčių, tai priima kaip natūralią asmeninio gyvenimo dalį (<...> *dabar kelionė į užsienį yra labai natūralus dalykas; yra didelės galimybės patekti žaisti į kokią nors užsienio komandą*). Jie išskiria įvairias veiklas, pokyčius, žmonių santykių įvairovę (*išlaikiau tarptautinę instruktoriaus ir egzaminatoriaus kvalifikaciją; <...> dirbau profesionaliame Vokietijos teniso klube <...>*), analizuoja apsisprendimo priežastis (<...> *vengdami karinės tarnybos sovietinėje armijoje, 1991 m. JAV pasilikau <...>*). Tokie teiginiai išskirti kategorija „karjera“, kuri sukonkretinama subkategorijomis „sportinė karjera“, „trenerio karjera“, akcentuojamos kompetencijų plėtojimo galimybės, tai, kad kūno kultūros ir sporto raiška pakito, išsiplėtė jos geografija į Vakarų šalis – Vokietiją, Švediją, Angliją, Daniją,

Prancūziją, dažnos išvykos į Rytų kraštus – Japoniją, vėliau – į Rusiją. Lietuvos sportininkus ir sporto klubus pradėjo remti Europos sporto struktūros, pakito rėmimo galimybės.

Išvados

1. Pagal dabarties mokslo paradigmas atmintis traktuojama kaip prisiminimo, atminimo ir minėjimo dermė, o į atminties archyvą ir istorinį kultūrinį paveldą žvelgiama atmintinumo požiūriu. Sportininkų atsiminimai – Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorija, kurios liudininkai – gyvi subjektai. Prisiminimų teikėjai informantai pasakoja apie konkrečią savo veiklą, įvykius, aplankytas vietas, laimėjimus, situacijos kūno kultūros ir sporto srityje kitimą, jų atsiminimai įgauna ypatingą vertę, nes įvykiai yra papasakoti liudininko, kuris pats išgyveno įvykius ir juose dalyvavo.

2. Rengiant straipsnį naudoti atsiminimų knygoje, spaudoje publikuoti tekstai ir parašyti sportininkų prisiminimai, papildyti anketine apklausa. Per pastaruosius metus sporto atsiminimų knygų pagausėjo, tačiau sportininkų prisiminimai – mokslininkų dar nedaug nagrinėta tema.

3. Atsiminimai yra vertingi kūno kultūros ir sporto istorijos tyrimo šaltiniai, padedantys išryškinti kultūrinės atminties detales, nustatyti jų prasmę ir reikšmę, suvokti vieno ar kito sporto įvykio supratimą, jį aktualizuoti. Prisiminimai priklauso nuo žmogaus erudicijos, psichologinės būsenos, fantazijos, pasaulėžiūros ir pasaulėjautos, politinių pažiūrų, išsilavinimo ir kt. Juose neišvengiama subjektyvumo faktoriaus, kai atmintis iškraipo datas, įvykių seką ir pačius įvykius bei išpūdžius.

4. Atsiminimų kaip sporto atminties tyrimai ir jų analizė parodė, kad kultūrinės atminties požiūriu sportininkų vertybinės nuostatos, ryškiausiai išreikštos apsisprendime dėl dalyvavimo SSRS rinktinėse, pasireiškusios tokiomis kategorijomis kaip „nedalyvauti“, „dalyvauti“, „abejonės“, siejamos su apsisprendimu ir pasirinkimu dėl mėgstamo darbo, siekiu ir svarba realizuoti save, tobulėti profesine prasme

bei asmeniniais išgyvenimais. Svarbiausia kategorija yra „nedalyvauti“, susidedanti iš tokių subkategorijų „pilietiškumas“, „patriotizmas“, „valios pastangos“, „moralinės nuostatos“. Ne mažiau sportininkams svarbūs ir reikšmingi tolesnės sportinės karjeros tęsimo motyvai: finansiniai, materialiniai, rezultatų siekimo, meistriškumo palaikymo, išryškinti kategorijoje „dalyvauti“. Kategorijoje „abejonės“ išryškėjo dalies sportininkų dvejonės dėl tolesnio sportinio gyvenimo prasmės ir tęstinumo galimybių.

LITERATŪRA

1. Bitinas, B., Rupšienė L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
2. Čepaitienė, R., Butautas, I. (2006). „Mus vienija alus ir pergales“? arba sportas ir lietuviškoji tapatybė. *Lietuvos istorijos studijos*, 17, 97–112.
3. Delkus, R. (1998). *Gyvieji protokolai*. Įdomybės, įvykiai, komentarai. Vilnius: Poli.
4. Kalinauskas, G. (2000). *Vilniaus „Žalgiris“*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
5. Kavaliauskaitė, Ž., Vitkus, E. (2007). *Šiaulių rajono sportas*. Šiauliai: UAB Laimužė.
6. Kreipimasis į Lietuvos piličius ir sporto visuomenę (1990). *Sportas*, 1990 m. kovo 15 d.
7. Marcinkevičiūtė, M. (1997). *Vladas Garastas*. Vilnius: LTOK.
8. Tamulaitienė, R. (1999). Lietuvos sportas ir Europos kultūrinė integracija, *Sporto mokslas*, 4, 48–52.
9. Tamulaitienė, R. (2006). Sportas kaip socialinis-kultūrinis reiškinys regiono istorijoje (1990–2005). *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis*, 430–444.
10. Арнаутова, Ю. А. (2006). Культура воспоминания и история памяти. Iš: Л. П. Репина (Ред.). *История и память: Историческая культура Европы до начала Нового времени* (pp. 47–55). Москва: Кругъ.
11. Ассман, Я. (2004). *Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности*. Москва: Языки славянской культуры.
12. Нора, П. (1999). Проблематика мест памяти. Iš: П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок (Ред.). *Франция-память* (pp. 17–50). СПб.: изд-во С. Петерб. ун-та.
13. Хальбвакс, М. (2007). *Социальные рамки памяти*. Москва: Новое издательство.

LITHUANIAN SPORT IN THE CULTURAL MEMORY: MEMORY REFLECTION

Assoc. Prof. Dr. Regina Tamulaitienė, Dr. Lauras Grajauskas
Šiauliai University

SUMMARY

The article analyzes the expression of the cultural memory through the sport society's memories invoking the theoretical conception of the cultural

memory as well as it presents the research results. The research problem is defined by the following question: what features of the cultural memory do

the reflections of Lithuanian athletes' memories form and highlight? The aim of the research is to analyze athletes' memories about the conception of changes of physical education and sport in Lithuania in the years 1990–1992 invoking the analysis of qualitative reflections of their experience. The subject of the research is the reflection of physical education and sport history in athletes' memories. Scientific literature, athletes', coaches', sport employees' memories, free essays were chosen as the units of the research. The following methods were used in the research: the study and analysis of scientific literature, documents; narrative research; classic content analysis; questionnaire survey.

The research and analysis of memories as sport memory showed that the changes of physical education and sport after the restoration of independence in 1990 are expressed in the categories of „participate“, „do not participate“, „doubts“, „problems“, „political aspect“, „environment“, „sponsorship“. The attitudes clearly expressed in the decision about the participation in the Soviet Union picks of the army manifested in the following categories: „do not participate“, „participate“,

„doubts“ related with the decision and choice on the favourite job, activities and personal experiences are characteristic of the context of the significance values of the cultural memory for the sport society. The most important category is „do not participate“ consisting of the following subcategories „public spirit“, „patriotism“, „effort of will“, „moral attitudes“ which propositions are expressed in the decision to not represent Soviet Union picks of the army. However, further reasons of the sport career that include financial, materialistic, result seeking, mastership maintaining aspects highlighted in the category „participate“ were important and significant to athletes. The category „doubts“ related to the aim, seeking of results in sport, fortune and career reveals numbers of athletes' doubts about the significance and opportunities of succession of the further sport life. Professional career, sport career, qualification and competence showing striving and importance to realize oneself and improve professionally express changes of the period sport activities.

Keywords: cultural memory, memory reflection, qualitative research.